

ORIGINAL ARTICLE / ORJİNAL MAKALE

Acil Servise Başvuran Hastalarda Covid-19 Korkusu ve Yaşam Doyumu İlişkisi

The Relationship Between Fear of Covid-19 and Satisfaction with Life in Patients Admitted to the Emergency Department

 Aytuğ Türk¹ Hatice Şahan² Esra Engin³

¹Arş.Gör. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, İzmir, Türkiye

²Hemşire, Gölçarmara İlçe Devlet Hastanesi, Acil Servis Birimi, Manisa, Türkiye

³Prof. Dr. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, İzmir Türkiye

Geliş Tarihi: 22.03.2022, **Kabul Tarihi:** 06.12.2022

Öz

Giriş: COVID-19 salgını başlangıçta fiziksel sağlık için risk oluşturan küresel bir tehdit olmakla birlikte, sonraki süreç boyunca birçok psikososyal sorunu da beraberinde getirmiştir.

Amaç: Araştırma yetişkin bireylerin yaşadığı COVID-19 korkusu ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin ve etkileyen etmenlerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Yöntem: Tanımlayıcı kesitsel nitelikte olan araştırma verileri, Şubat 2021- Haziran 2021 tarihleri arasında bir İlçe Devlet Hastanesi Acil Servisi' ne ayaktan başvuran, çalışmaya katılmayı kabul eden 185 bireyden elde edilmiştir. Veriler sosyo-demografik veri formu, Korona Korkusu Ölçeği, Yaşam Doyum Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ortalama, standart sapma, yüzde, bağımsız gruplarda T testi ve ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında One-way ANOVA testi ve ölçekler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular: Katılımcıların "COVID-19 Korkusu Ölçeği" puan ortalaması 23.22+7.89, "Yaşam Doyumu Ölçeği" puan ortalamaları ise 12.16+5.07'dir. COVID-19 korkusu ile yaşam doyum düzeyi arasında negatif yönde, ileri düzeyde anlamlı ve orta şiddette korelasyonel ilişkinin varlığı tespit edilmiştir ($r = -.372$, $p < .001$). Aynı zamanda COVID-19 korkusu, yaşam doyum düzeyindeki varyansın anlamlı bir bölümünü (%13.9) açıklamaktadır ($R^2 = .13.9$, $F = 29.28$, $p < .001$).

Sonuç: Çalışmamızda, katılımcıların COVID-19 korkusunun orta düzeyin üzerinde, yaşam doyumlarının ise orta düzeyde olduğu saptanmış olup; COVID-19 korkusu arttıkça yaşam kalitesinin azaldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Korku, Yaşam Doyumu, Acil Servis

Sorumlu Yazar: Aytuğ TÜRK Arş. Gör., Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, İzmir, Türkiye. **Email:** aytug.turk@hotmail.com , **Telefon:** 0 (232) 311 56 09.

Nasıl Atıf Yapılmalı: Türk A, Şahan H, Engin E. Acil Servise Başvuran hastalarda Covid-19 Korkusu ve Yaşam Doyumu İlişkisi. Etkili Hemşirelik Dergisi. 2023;16(4): 447-459.

Journal of Nursing Effect published by Cetus Publishing.

Journal of Nursing Effect 2021 Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License

Abstract

Background: Although the COVID-19 epidemic is a global threat that poses a risk to physical health at the beginning, it has brought along many psychosocial problems throughout the following process.

Objectives: The research was carried out to determine the relationship between the fear of COVID-19 experienced by adults and life satisfaction and the factors affecting it.

Methods: The descriptive cross-sectional research data were obtained from 185 individuals who admitted to the Emergency Department of a District State Hospital between February 2021-June 2021 and accepted to participate in the study. Socio-demographic data form, Fear of Covid-19 Scale, and Life Satisfaction Scale were used to obtain the data. One-way ANOVA test was used in the comparison of more than two groups, and Pearson correlation analysis was used to determine the relationship between the scales.

Results: The mean score of the "COVID-19 Fear Scale" was 23.22+7.89 and the mean score of the "Life Satisfaction Scale" was 12.16+5.07. There was a negative, highly significant and moderate correlational relationship between fear of COVID-19 and life satisfaction level ($r = -.372, p < .001$). At the same time, fear of COVID-19 explained a significant portion (13.9%) of the variance in life satisfaction level ($R^2 = .139, F = 29.28, p < .001$).

Conclusion: In our study, it was determined that the fear of COVID-19 of the participants was above moderate and their life satisfaction was moderate; It has been found that the quality of life decreases as the fear of COVID-19 increases.

Keywords: COVID-19, Fear, Life Satisfaction, Emergency

GİRİŞ

Ortaya çıktığı andan itibaren küresel çapta dünyayı doğrudan etkileyen COVID-19 salgını, 2022 Mart ayına kadar uzanan süreç boyunca yaklaşık 6 milyon kişinin ölümüne neden olmuştur (Kwong vd., 2021). Şiddetli akut solunum yolu enfeksiyonlarına yol açan MERS-CoV ve Sars-CoV ile aynı sınıflandırma içerisinde yer almasına karşın, bulaşıcılık hızının diğer virüs tiplerine kıyasla çok daha hızlı olması salgının pandemi boyutunda yaşanmasına neden olmuştur. SARS-CoV-2 olarak da adlandırılan COVID-19'un insandan insana bulaşması hasta bireylerin solunum yolları aracılığı ile saçtığı damlacıkların ortamdaki diğer bireylerin ağız, burun ve gözlerine temasıyla doğrudan bulaşabildiği gibi, damlacıkların yapıştığı yüzeylere dokunduktan sonra ellerin ağız,

burun veya göze götürülmesiyle dolaylı olarak da bulaşabilmektedir (Gencer, 2020). Pandeminin ilerleyen süreçlerinde birçok ülke bu hızlı bulaşın engellenmesi amacıyla sokağa çıkma yasağı başta olmak üzere, okulların kapanması, uzaktan çalışma, seyahat kısıtlamaları, belirli yaş grupları ve kronik hastalığı olanlara yönelik denetimler gibi günlük hayatı doğrudan etkileyen pek çok kısıtlama ve acil müdahaleyi hayata geçirmek durumunda kalmıştır (Xiang, Jin ve Cheung, 2019). Alınan bu önlemler ve müdahaleler yüksek COVID-19 korkusunu ifade eden ve yeni bir kavram olan "koronafobi" kavramının hayatımıza girmesine neden olmuştur (Shi vd., 2020).

Korku kavramı algılanan tehdit karşısında organizmayı harekete geçiren ve tehdit edici olay ya da duruma yönelik fizyolojik, bilişsel,

davranışsal ve duyuşsal tepki süreçlerini ifade etmektedir. Bir başka tanıma göre ise tehlike düşüncesinin organizmada meydana getirdiği duyuşsal reaksiyon olarak tanımlanır (Büssing, Rodrigues, Recchia, Hein ve Dienberg, 2020). Korku duyuşunun tehlike olarak algılanan durumlar karşısında organizmayı koruyucu ve bütünselliği korumaya yönelik bir fonksiyonu bulursa da; korku nesnesine verilen tepkilerin uygunluğu, süresi ve şiddetindeki uyumsuzluklar psikososyal sorunlar için riskler oluşturmaktadır. Özellikle pandemi sürecinde yaşanan kayıp, karantina süreci ve bulaş riski gibi pek çok olumsuz durum, ruhsal bozukluk öyküsü olan bireylerde semptomların alevlenmesine neden olurken, sağlıklı bireylerde öznel iyi oluşu olumsuz etkileyen korku, kaygı ve stres gibi duyuşları tetiklediği bildirilmektedir (Šljivo, Kačamaković, Quraishi ve Džubur Kulenović, 2020).

Bireyin yaşamına yönelik değerlendirmeleri ve öznel bir yargıya ulaşması olarak ifade edilen öznel iyi oluş, olumlu duyuşlanım, olumsuz duyuşlanım ve yaşam doyumunu olmak üzere üç boyutta değerlendirilmektedir. Bu boyutlardan yaşam doyumunu, kişinin bireysel uyum becerisi, ruh ve fiziksel sağlığı, çevresel ilişkiler, sosyoekonomik durum gibi pandemi sürecinde doğrudan etkilenen bileşenlerine bağlı olarak ön plana çıkmaktadır (Arora, Jha, Ala ve Das, 2020). Öznel iyi oluşun ve mutluluğun bilişsel yönünü temsil eden yaşam doyumunu, kişinin yaşamını bir bütün olarak değerlendirerek beklentileri ile sahip olduklarının kıyaslanmasına yönelik bilişsel değerlendirme sürecini içerir. Bu değerlendirme beklenti veya umuda bağlı olarak olumlu veya olumsuz olabilmektedir (Dubey vd., 2020). Bu bağlamda yarattığı belirsizlik ve korku nedeniyle COVID-19'un, geleceğe yönelik beklenti ve umut ile yakından ilişkili bir kavram olan yaşam doyumunu üzerinde etkisinin olduğu

düşünülmektedir. COVID-19 korkusu ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yurt dışında yapılan çalışmalar ilgili literatürde yer alsa da (Dymecka vd., 2021; Gawrych, Cichoń ve Kiehna, 2021; Bidzan-Bluma vd., 2020; Dymecka, Gerymski ve Machnik-Czerwik, 2021); ülkemizde yapılan çalışmaların son derece kısıtlı olduğu ve öğrenciler üzerinden gerçekleştirildiği görülmüştür (Aksoy ve Atılğan, 2021; Peker, Cengiz ve Yıldız, 2021). Pandemi sürecinde fiziksel zarara uğramanın yanında psikososyal etkiler genel olarak ihmal edilme eğilimindedir. Buna karşın gün geçtikçe pandemi sürecinin olumsuz koşullarına bağlı farklı psikososyal sorunlar ortaya çıkmaktadır (Duman ve Bademli, 2013). Buna karşın hizmet sunumunun bütüncül bakış açısıyla sunulduğu hemşirelik hizmetlerinde, mevcut riskler kadar, olası risklerin de önceden değerlendirilerek uygun müdahalelerin planlanması ve eyleme geçirilmesi oldukça önemlidir (Kardeş, 2020). Bu nedenle pandemi sürecinde ortaya çıkan Covid-19 korkusu ve bu korkunun etkileyebileceği bir kavram olan değerlendirilen yaşam doyumunu ilişkisinin ortaya çıkarılması, özellikle toplumsal kriz dönemlerinde hemşireler tarafından sunulan psikososyal destek hizmetlerinin sunumu ve içeriğinin oluşturulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu kapsamda çalışmamız yetişkin bireylerin yaşadığı COVID-19 korkusu ile yaşam doyumunu arasındaki ilişkinin ve etkileyen etmenlerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Soruları

- Bireylerin koronavirüs korkusu ve yaşam doyumunu düzeyleri nasıldır?
- Bireylerin sosyodemografik özelliklerinin, koronavirüs korkusu ve yaşam doyumunu üzerine etkisi nedir?
- Bireylerin yaşadıkları koronavirüs korkusu ile yaşam doyumunu arasında ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Çalışmamız tanımlayıcı ve kesitsel tipte bir araştırmadır.

Araştırmanın Yapıldığı Yer

Bu çalışma, bir ilçe Devlet Hastanesi Acil Servisine Ekim 2021-Aralık 2021 tarihleri arasında ayaktan başvuran bireylerle gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Evreni/Örnekleme

Araştırmanın örnekleme Aksoy ve Atılgan tarafından 2021 yılında 299 kişi ile gerçekleştirilen çalışma (Aksoy ve Atılgan, 2020) referans alınarak G-Power 3.1.9.2 programı ile %80 güven aralığında, \pm %5 örnekleme hatası ve .35 etki büyüklüğü ile 180 kişi olarak hesaplanmış olup; çalışma hasta kabul birimi tarafından yeşil alana yönlendirilen, COVID-19 semptomu göstermeyen, muayene sonrasında yeşil alanda kalan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 185 kişi ile tamamlanmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamaya yönelik olarak, COVID-19 ön tanısı ile başvuran, mental retarde olan ve akut psikoz ile birime başvuran bireyler çalışma dışı bırakılmıştır.

Veri Toplama Araçları-Geçerlik ve Güvenirlik Bilgileri

Bireylerin demografik bilgilerini elde etmeye yönelik olarak “Sosyo-demografik Veri Formu”, Korona korkusunu ölçmek için “COVID-19 Korkusu Ölçeği”, yaşam doyumlarını belirlemek için “Yaşam Doyum Ölçeği ” uygulanmıştır. Sosyo-demografik veri formunda yer alan

“*Sosyo-demografik Veri Formu*” araştırmacılar tarafından ilgili literatür doğrultusunda oluşturulan (Dymecka vd., 2021; Gawrych, Cichoń ve Kiehna, 2021; Bidzan-Bluma vd., 2020; Aksoy ve Atılan, 2021) formda bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durumu,

çocuk sahibi olup olmaması, çalışma durumları, süreçte kendilerinin ve birinci derece yakınlarının COVID-19 enfeksiyonu geçirip geçirmediğini sorgulayan sekiz sorudan oluşmaktadır.

“*COVID-19 Korkusu Ölçeği (KKÖ)*” Ahorsu ve arkadaşları (2020) tarafından geliştirilmiş olan ölçeğin, Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Ladikli ve arkadaşları (2020) tarafından yapılmıştır (Ladikli vd., 2020). Ölçek beşli likert tipinde olup, yedi madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Kesme noktası bulunmayan ölçeğin puan aralığı 7-35 arasında değişmekte olup; ölçekten alınan yüksek puan yüksek düzeyde koronavirüs korkusu yaşamış olduğunu ifade etmektedir. Türkçe uyarlanmasında ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .82 olarak bulunmuştur. Bu çalışmanın Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ise .84 olarak hesaplanmıştır.

“*Yaşam Doyum Ölçeği (YDÖ)*” Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilmiş olup; ölçeğin Türkçeye uyarlaması Dağlı ve Baysal (2016) tarafından yapılmıştır (Dağlı ve Baysal, 2021). Toplam beş maddeden oluşan ölçek tek boyutlu olup, beşli likert tipindedir. Kesme noktası bulunmayan ölçeğin puan aralığı 5-25 arasında değişmekte olup; ölçekten alınan yüksek puan yüksek düzeyde yaşam doyumunu ifade etmektedir. Türkçe uyarlanmasında ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır (19). Bu çalışmanın Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .83 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması

Veri toplama sürecinde öncelikle bireylere araştırmanın amaç ve önemi anlatılmış ve sonra ilgili ölçekler yüz yüze görüşme yöntemi ile muayene sonrasında, kullanılmayan poliklinik odasında taburculuk işlemlerinin ardından uygulanmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Katılımcıların COVID-19 korku düzeyleri ile

yaşam doyum düzeyleri araştırmanın bağımlı değişkenlerini oluştururken, sosyo-demografik veriler (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durumu, çocuk sahibi olup olmaması, çalışma durumları, süreçte kendilerinin ve birinci derece yakınlarının COVID-19 enfeksiyonu geçirme durumları) çalışmanın bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmadan elde edilen verilerin analizi, IBM SPSS Statistics 23 bilgisayar paket programı ile gerçekleştirilmiştir. Tanımlayıcı istatistiklerden kategorik değişkenler sayı (n) ve yüzde (%) ile sürekli değişkenler ise ortalama \pm standart sapma ile sunulmuş olup; sürekli verilerin normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov Simirnov ve Shapiro Wilk testi ile belirlenmiştir. Sürekli verilerin analizinde normal dağılım gösteren sürekli verilerin analizinde Independent samples t testi ve tek yönlü varyans analizi (One-Way Anova) kullanılmıştır. Ölçeklerin birbiriyle arasındaki ilişki Pearson korelasyon analiz yöntemi ile değerlendirilmiş olup; yordayıcıların değerlendirilmesi amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar %95 güven aralığı ve $p < .05$ anlamlılık derecesinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma öncesinde bir üniversitenin Tıbbi Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (02.08.2021 tarihli ve E.248463 sayılı karar), Sağlık Bakanlığı Bilimsel Araştırma Platformu'ndan (15.01.2021 tarihli ve T02-26-59 sayılı karar) ve araştırmanın yapıldığı kurumdan yazılı izin, araştırma kapsamına alınan katılımcılardan yazılı ve sözel onam alınmıştır. KKÖ ve YDÖ kullanımı için yazarlardan mail ile izin alınmıştır. Bu çalışma, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya katılan bireylerin %31.9'unun 55 yaş ve üzerinde olduğu, %53'ünün kadın, %74'ünün evli, %89'unun ilköğretim mezunu olduğu ve

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri (n = 185)

Sosyo-Demografik Özellik	n	%
Yaş		
24 \geq	11	5.9
25-34	36	19.5
35-44	38	20.5
45-54	41	22.2
55 \leq	59	31.9
Cinsiyet		
Erkek	86	46.5
Kadın	99	53.5
Medeni Durum		
Evli	137	74.1
Bekar	48	17.8
Eğitim Durumu		
Okur-Yazar	21	11.4
İlköğretim	89	48.1
Lise	50	27.0
Üniversite	25	13.5
Çalışma Durumu		
Çalışıyor	91	49.2
Çalışmıyor	75	40.5
Emekli	19	10.3
Çocuk Sahibi Olma Durumu		
Evet	145	78.4
Hayır	40	21.6
COVID-19 Geçirme Durumu		
Hayır	66	35.7
Evet	119	64.3
Aile Bireylerinin COVID-19 Geçirme Durumu		
Hayır	138	74.6
Evet	47	25.4
Kronik Hastalık Varlığı		
Evet	107	57.8
Hayır	78	42.2
TOPLAM	185	100

%49.2'sinin aktif olarak çalışma hayatında olduğu görülmüştür. Katılımcıların %78.4'ünün

ise çocuk sahibi olduğu, %35.7'sinin daha önce COVID-19 geçirdiği, %25.4'ünün ise aile bireylerinden birisinin COVID-19 geçirdiği ve %57.8'inin kronik bir hastalığı sahip olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Katılımcıların KKÖ ve YDÖ puan ortalamaları Tablo2'de verilmiştir. Buna göre katılımcıların KKÖ puan ortalamaları 23.22 ± 7.89 , YDÖ puan ortalamalarının ise 12.16 ± 5.07 olduğu belirlenmiştir. (Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcıların "COVID-19 Korkusu Ölçeği" ve "Yaşam Doyumu Ölçeği" Puan Ortalamaları (n = 185)

Ölçekler	Alınabilecek Puan Aralığı	Alınan Puan Aralığı	$\bar{X} \pm SS$
COVID-19 Korkusu Ölçeği (KKÖ)	7-35	7-33	23.22 ± 7.89
Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)	5-25	5-24	12.16 ± 5.07

X = Ortalama, SS = Standart Sapma

Hastaların KKÖ ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, yaş gruplarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < .05$). Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan post-hoc çoklu karşılaştırma sonucunda 55 yaş ve üstü grubun, 24 yaş ve altı gruba göre ölçek puan ortalamaları anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Hastaların cinsiyet durumlarına göre KKÖ puan ortalamaları farklılık göstermekte olup; kadın katılımcıların erkek katılımcılara kıyasla ölçek puan ortalamaları anlamlı olarak daha yüksek tespit edilmiştir. Katılımcıların medeni durumlarına göre KKÖ puan ortalamaları farklılık göstermezken ($p > .05$); eğitim durumuna göre ise gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan post-hoc çoklu karşılaştırma sonucuna göre de, eğitim durumu okur-yazar ve ilköğretim grubundaki katılımcıların ayrı ayrı

olmak üzere eğitim durumu lise ve üniversite olan grubu kıyasla ölçek puan ortalamaları daha yüksek olarak bulunmuştur. Katılımcıların çalışma durumu KKÖ ortalamaları üzerinde gruplar arasında anlamlı bir fark oluşturmazken, çocuk sahibi olan katılımcıların ölçek puanları anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer şekilde katılımcıların kendilerinin COVID-19 geçirme durumuna göre KKÖ puan ortalamalarına göre gruplar arasında anlamlı bir fark oluşmazken ($p > .05$); aile üyelerinden birisinin COVID-19 geçirenlerde ve kronik fiziksel bir hastalığı bulunanların ölçek puan ortalamaları daha yüksek belirlenmiştir (Tablo 3).

Hastaların YDÖ ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, yaş gruplarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=3.119$; 0016). Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan post-hoc çoklu karşılaştırma sonucuna göre de 55 yaş ve üstü grubun, 24 yaş ve altı gruba göre ölçek puan ortalamaları anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Hastaların cinsiyet ve medeni durumlarına göre YDÖ farklılık göstermezken eğitim durumuna göre ise gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan post-hoc çoklu karşılaştırma sonucuna göre de, eğitim durumu okur-yazar olan grubun, eğitim durumu üniversite olan grubu kıyasla ölçek puanları anlamlı olarak daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çalışma durumu YDÖ ortalamaları üzerinde gruplar arasında anlamlı bir fark oluşturmazken, çocuk sahibi olmayan katılımcıların ölçek puanlarının anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcıların kendilerinin ve aile bireylerinin

Tablo 3. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre "COVID-19 Korkusu Ölçeği" ve "Yaşam Doyumu Ölçeği" Puan Ortalamaları (n = 185)

Sosyo-Demografik Özellik	COVID-19 Korkusu Ölçeği	Test/p	Yaşam Doyumu Ölçeği	Test/p
Yaş*				
24≥	16.54 ± 6.66		16.54 ± 5.35	
25-34	20.30 ± 8.22	F = 6.427 p = .001*	12.36 ± 5.04	F = 3.119 p = .016**
35-44	23.10 ± 7.84		11.65 ± 4.89	
45-54	22.97 ± 7.7		12.90 ± 5.11	
55≤	27.22 ± 8.96		11.12 ± 4.77	
Cinsiyet				
Erkek	21.53 ± 7.59	t = -2.76	11.47 ± 4.17	t = -1.771
Kadın	24.69 ± 7.88	p = .006*	12.76 ± 5.7	p = .078
Medeni Durum				
Evli	23.66 ± 7.81	t = 1.275	12.16 ± 5.09	t = -.032
Bekar	21.97 ± 8.05	p = .204	12.18 ± 5.08	p = .975
Eğitim Durumu*				
Okur-Yazar	27.19 ± 7.31		13.01 ± 5.71	
İlköğretim	24.79 ± 7.23	F = 7.72 p = .001*	11.37 ± 4.75	F = 3.36 p = .023**
Lise	21.02 ± 7.96		11.98 ± 5.40	
Üniversite	18.72 ± 7.55		14.80 ± 7.55	
Çalışma Durumu*				
Çalışıyor	21.16 ± 7.79	F = 1.47 p = .073	12.01 ± 4.74	F = 1.34 p = .161
Çalışmıyor	25.12 ± 7.97		12.89 ± 5.49	
Emekli	27.84 ± 12.10		10.31 ± 4.54	
Çocuk Sahibi Olma Durumu				
Evet	24.44 ± 7.53	t = 4.184	11.73 ± 4.98	t = -2.250
Hayır	18.8 ± 7.64	p = .001*	13.75 ± 5.16	p = .026**
COVID-19 Geçirme Durumu				
Evet	24.45 ± 7.43	t = 1.582	11.86 ± 4.93	t = -.605
Hayır	22.54 ± 8.08	p = .115	12.33 ± 5.16	p = .546
Ailede COVID-19 Geçirme Durumu				
Evet	24.45 ± 7.73	t = 3.195	12.87 ± 4.86	t = -.46
Hayır	22.54 ± 8.08	p = .002*	12.91 ± 5.54	p = .964
Kronik Hastalık Varlığı				
Evet	25 ± 7.24	t = 3.72	11.43 ± 4.98	t = -2.311
Hayır	20.78 ± 8.13	p = .002*	13.16 ± 5.06	p = .022**

F: Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), t: T Test, *n<30 veri setine bağlı, normal dağılıma uygunluk Shapiro-Wilk test ile sınıandı, **p<.05

COVID-19 geçirme durumuna göre, YDÖ ortalamalarının gruplar arasında anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmüştür. Buna karşın kronik fiziksel bir hastalığı bulunan katılımcıların, bulunmayan gruba göre ölçek puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 4. COVID-19 Korkusu ve Yaşam Doyumu İlişkisi (Pearson Korelasyon Analizi) (n = 185)

Değişken	Yaşam Doyumu Ölçeği	COVID-19 Korkusu Ölçeği
KKÖ*	r	-.372
	p	.000**

*KKÖ: COVID-19 Korkusu Ölçeği, **Korelasyon .001 seviyesinde anlamlıdır.

“COVID-19 Korkusu Ölçeği” ve “Yaşam Doyumu Ölçeği” Pearson korelasyon analiz sonuçları Tablo 4’de verilmiştir. Buna göre COVID-19 korkusu ile yaşam doyum düzeyi arasında negatif yönde, ileri düzeyde anlamlı ve orta şiddette korelasyonel olduğu tespit edilmiştir ($r = -.372, p < .001$) (Tablo 4).

Tablo 5. COVID-19 Korkusunun Yaşam Doyumu Üzerine Yordayıcı Etkisi (Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları) (n=185)

Değişken	N	B	SS	β	t	F	p
KKÖ*	185	-.218	.04	-.372	-5.41	29.28	.000**
R² = 13.9							
*KKÖ: COVID-19 Korkusu Ölçeği, **p < .001, Bağımlı Değişken: Yaşam Doyumu							

COVID-19 korkusu, yaşam doyum düzeyini ileri düzeyde anlamlı yordamaktadır ($\beta = -.218, t = -5.41, p < .001$). Aynı zamanda COVID-19 korkusu yaşam doyum düzeyindeki varyansın anlamlı bir bölümünü (%13.9) açıklamaktadır ($R^2 = .139, F = 29.281, p < .001$) (Tablo 5).

TARTIŞMA

COVID-19 korkusu ile yaşam doyum arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmada, katılımcıların COVID-19 Korkusu Ölçeği puanları (23.22 ± 7.89) ve ölçekten alınabilecek puanlar göz önüne alındığında (min-max:7-35); COVID-19 korkularının orta düzeyin üzerinde olduğu belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde Taşpınar ve ark. (2021) fizyoterapistler ile Gencer’in ise (2020) genel popülasyon üzerinde çevrimiçi platformlar aracılığı ile gerçekleştirdikleri farklı çalışmalarda katılımcıların COVID-19 korkusunu orta düzeyde yaşadıkları belirlenmiştir (Gencer, 2020; Taşpınar, Taşpınar, Gülmez ve Kızılırmak, 2021). Bu sonuçlara göre çalışmamızdaki bireylerin COVID-19 korkusunu daha yoğun olarak yaşadığı söylenebilir. Çalışmalar arasındaki farkın çalışmanın farklı zaman dilimleri içerisinde ve farklı popülasyonlar üzerinde gerçekleştirilmesinden ve son zamanlarda vaka

sayılarındaki ve mutasyon sayılarındaki artışın COVID-19 korkusunu tekrar tetiklemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışma bulguları incelendiğinde COVID-19 korkusunun artan yaş aralıkları ile birlikte anlamlı olarak yükseldiği ve en yüksek yaş grubu olan 55 yaş ve üstü grubun, en düşük yaş grubu olan 24 yaş ve altı gruba kıyasla anlamlı olarak daha fazla korku yaşadığı görülmektedir. Aynı zamanda yaş faktörü ile ilişkili bir durum olan değerlendirilen kronik hastalığı bulunan katılımcıların, koronavirüs korkusunu daha fazla yaşadığı belirlenmiştir (Tablo 3). Beklenilen bir durum olan bu sonuç literatür ile uyumludur (Galea, Merchant ve Lurie, 2020). Zira artan yaş ile birlikte kronik hastalık varlığının artmakta olduğu; kronik hastalık varlığı ve yüksek yaşın COVID-19 açısından risk oluşturduğu belirtilmektedir (Doshi, Karakunar, Sukhabogi, Prasanna ve Mahajan, 2021; Kasapoğlu, 2020). Risk durumlarının uluslararası ve ulusal birçok platform aracılığı ile duyurulması, kronik hastalığı olan bireylere yönelik kısıtlamalar (sokağa çıkma yasağı, toplu ulaşım yasağı vb.) gibi durumlar kronik hastalığı olan bireylerin sağlık durumları ile ilgili kaygılanmasına ve yaşanan bu kaygıyla ilişkili daha fazla COVID-19 korkusuna yol açmış olabilir.

Çalışmada kadın katılımcıların daha fazla korona virüs korkusu yaşadıkları belirlenmiştir. Elde ettiğimiz bu sonuç literatür ile benzerlik göstermektedir (Arisoy ve Çay, 2021; Nguyen vd., 2020; Sakib vd., 2020). Pandemi öncesi süreçte de kadınların erkeklere kıyasla daha fazla korku yaşadıkları ve korkularını daha rahat ifade ettikleri (Gao, Wenjuan, Siqing Ping ve Xinqiao, 2020); buna karşın erkeklerin güçlü görünmek adına duygularının bastırdıkları belirtilmektedir (Bakioğlu, Korkmaz ve Ercan, 2021). Aynı zamanda kadınlardaki hormonal faktörler ve üreme döngüleri, korku ve kaygıyla

ilgili duygularının artmasına aracılık edebileceği göz önüne alındığında (Metin, Erbiçer, Şen ve Çetinkaya, 2022), kadınlardaki COVID-19 korkusunun daha yüksek olmasında biyolojik faktörün de önemli olduğu söylenebilir.

Çalışma bulgularından bir diğerini katılımcıların medeni durumlarının COVID-19 korku düzeyini anlamlı bir şekilde etkilemediği belirlenirken, çocuk sahibi olma durumunun COVID-19 korkusunu yükselttiği oluşturmaktadır. Literatürde araştırma bulgularını destekleyen çalışmalar bulunsa da (Shi vd., 2019; Taşpınar, Taşpınar, Gülmez ve Kızılırmak, 2021) bekar olanların (Šljivo, Kačamaković, Quraishi ve Džubur Kulenović, 2020) ve evli olanların (Mertens, Gerritsen, Duijndam, Saleminik ve Engelhard, 2020) COVID-19 korku düzeylerini daha yüksek belirleyen çalışmalar da mevcuttur. Bu bakımdan çalışmamız sonuçları literatür ile kısmen uyumludur. Oluşan bu farkın araştırma yapılan grubun özellikleri ve kültürel faktörler başta olmak üzere, araştırmaya alınan hasta sayılarının farklı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmada eğitim düzeyi düşük olan katılımcıların COVID-19 korku düzeyinin daha yüksek olduğu; eğitim seviyesi yükseldikçe korkunun azaldığı belirlenmiştir (Tablo 3). İlgili literatür incelendiğinde çelişkili çalışma sonuçları ile karşılaşmıştır. Eğitim düzeyinin COVID-19 korkusu üzerinde bir etki oluşturmadığını belirten iki farklı çalışma sonucuna karşın (Gencer, 2020; Peker vd., 2021); çalışmamız sonuçlarımıza paralel biçimde düşük eğitim seviyesini COVID-19 korkusu için risk faktörü olarak belirleyen çalışmalar bulunmaktadır (Taşpınar, Taşpınar, Gülmez ve Kızılırmak, 2021; Sakib vd., 2020; Fitzpatrick, Harris ve Drawve, 2020). Yüksek eğitim düzeyi hastalıklar konusunda bilgi artışı, daha bilimsel

ve gerçekçi bir yaklaşım sergileyebilme, tıbbi sağaltım önerilerine daha fazla uyum gösterme, iyileşme konusunda daha iyimser olma ve tıbbi tedaviye daha fazla uyum ile ilişkilendirilmiştir (Dymecka vd., 2021; Gawrych, Cichoń ve Kiehna, 2021; Bidzan-Bluma vd., 2020). Bu nedenle çalışmamıza katılan eğitim seviyesi yüksek katılımcıların COVID-19 konusunda daha bilimsel, gerçekçi, tıbbi ve sosyal önlemlere karşı duyarlı tutum ve davranış sergiledikleri; sonucunda da daha az COVID-19 ve bulaş korkusu yaşadıkları düşünülmektedir.

Çalışmada çocuk sahibi olan katılımcıların, çocuğu olmayan katılımcılara kıyasla daha fazla COVID-19 korkusu yaşadıkları belirlenmiştir (Tablo 3). Ebeveyn olmak insanoğlunun hayatında birçok değişim ve dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Kendi varlığına yönelik fiziksel güvenlik kaygısının bir başka canlı için belki de en yoğun olarak paylaşılması ebeveyn olmanın doğasında bulunmaktadır (Ceka ve Murati, 2016). Bu nedenle araştırmamızdaki ebeveyn olan katılımcıların çocuklarına zarar gelmesi endişesi nedeniyle COVID-19 korkusunu daha yoğun olarak yaşadıkları söylenebilir. Mevcut literatür bu görüşümüzü destekler niteliktedir (Fitzpatrick, Harris ve Drawve, 2020).

Çalışmamız sonuçlarının dikkat çeken diğer bir bulgusu ise katılımcıların kendilerinin geçmiş dönemde COVID-19 geçirmeleri COVID-19 korkularını etkilemezken, aile üyelerinden birisinin COVID-19 geçirmiş olması tam tersine COVID-19 korkularını anlamlı olarak yükseltmektedir (Tablo 3). Bu durum yakınlarını kaybetme korkusu ya da deneyimi yaşamış kişilerin COVID-19 korkusunu daha fazla yaşadıklarını göstermektedir. Literatürde Mertens ve ark. yaptıkları çalışmada katılımcıların geçmişteki COVID-19 geçirme durumu COVID-19 korkularını etkilemezken

(Mertens vd., 2020); ülkemizde yapılan bir başka çalışmada COVID-19 geçiren katılımcıların daha az COVID-19 korkusu yaşadıkları belirtilmiştir (Arisoy ve Çay, 2021). Çalışma sonuçlarındaki farkın katılımcıların hastalık sürecindeki deneyimleri ile ilgili olduğu düşünülebilir.

Çalışmada katılımcıların Yaşam Doyum Ölçeği puanları (12.16 ± 5.07) ve ölçekten alınabilecek puanlar göz önüne alındığında (min-max:5-25); çalışmamızdaki katılımcıların yaşam doyum düzeylerinin ortalamanın altında olduğu söylenebilir. Yaşam doyumunu etkileyen faktörler incelendiğinde ise yaş, eğitim durumu, çocuk sahibi olma ve kronik hastalık varlığı yaşam doyumunu üzerinde etkili faktörler olarak belirlenmiştir. İlgili literatür incelendiğinde eğitim durumu yüksek olan, çocuk sahibi olmayan ve kronik hastalığı bulunmayan bireylerin yaşam doyumlarının daha yüksek olduğunu belirleyen çalışma sonuçları mevcuttur (Bäuerle vd., 2022; Andrade vd., 2022). Bu bakımdan çalışma sonuçları literatür ile paralellik göstermektedir.

Araştırmada bireylerin COVID-19 korkusu ile yaşam doyumları arasındaki ilişkiye bakıldığında, iki değişken arasında negatif yönde olmak üzere ileri düzeyde anlamlı ve orta şiddette korelasyonun olduğu görülmüştür (Tablo 4). Bir başka deyişle COVID-19 korkusu yükseldikçe yaşam doyumunu azalmaktadır. Aynı zamanda COVID-19 korkusu yaşam doyumunu anlamlı düzeyde yordamakta olup, yaşam doyumunu düzeyindeki varyansın anlamlı bir bölümünü de (%13.9) açıklamaktadır (Tablo 5). İlgili kısıtlı literatür incelendiğinde Peker ve ark. ergenlerle, Aksoy ve Atılgan'ın öğrencilerle yapmış oldukları iki farklı çalışmada, benzer şekilde COVID-19 korkusu ile yaşam doyumunu arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır (Aksoy ve Atılgan, 2021; Peker, Cengiz ve Yıldız, 2021). Öznel iyi oluşun bilişsel

yönünü temsil eden yaşam doyumunu, bireyin kendisi ve kendisi dışındaki toplumsal koşullar ve çevresel faktörler ile de yakından ilişkilidir (Koçak, 2016). Pandemi sürecinde değişen yaşam koşulları ve karşılaşılan durumlar, bireylerde COVID-19 korkularının tetiklenmesine ve yaşam doyumlarının azalmasına neden olmuş olabilir. Her ne kadar çalışma verileri acil servise başvuran hastalar üzerinden elde edilmiş olsa da, araştırmaya COVID-19 semptomu göstermeyen bireylerin dahil edildiği göz önüne alındığında, elde edilen bu sonuçların ayaktan takip edilen ve diğer polikliniklere başvuran bireyler içinde geçerli olacağı düşünülmektedir. Bu bakımdan COVID-19 korkusuna yönelik gerçekleştirilecek toplumsal ve bireysel her türlü müdahalenin; doğrudan ya da dolaylı olarak yaşam doyumunu da olumlu yönde etkileyeceğini söylemek mümkündür.

Kısıtlılıklar

Covid-19 salgını yönetimi kapsamında diğer kurumlar ve polikliniklerden çalışma onayı alınamadığı için, çalışma araştırmacılarından bir tanesinin görev yapmış olduğu ve kurum izni alınabilen birim olan acil servis örneklemini üzerinden toplanabilmiştir. Bu nedenle verilerin sadece tek merkezden ve acil servise ayaktan başvuran hastalar üzerinden toplanmış olması çalışmamızın kısıtlılığını oluşturmaktadır.

SONUÇLARIN UYGULAMADA KULLANIMI

COVID-19 pandemisi ortaya çıktığı günden itibaren küresel boyutta günlük yaşamı etkilemeye devam etmektedir. Her ne kadar aşı ve ilaç gibi koruyucu ve tedavi edici farmakolojik gelişmeler virüs ile mücadelede etkin olarak kullanılsa da; farmakolojik yöntemlerin süre olarak kısıtlı etkiye sahip olması, ortaya çıkan yeni mutasyonlar, basında ve sosyal medyada yer alan olumsuz haberler, sürecin uzaması gibi faktörler, bireylerin ve toplumun fiziksel ve ruh

sağlığını olumsuz etkilemeye güncel olarak devam etmektedir.

Çalışmamız sonucunda bireylerdeki COVID-19 korkusunun pandeminin başından itibaren yaklaşık iki yıl aşkın bir sürenin geçmesine rağmen hâlâ yüksek olduğu ve mutluluk ile eş değer bir kavram olan yaşam doyumunu olumsuz etkilediği görülmüştür. Özellikle yaşlı, kadın, eğitim seviyesi düşük, çocuk sahibi olan ve kronik hastalığı bulunan bireylerde bu korkunun daha da yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle başta ruh sağlığı ve halk sağlığı alanında çalışan uzman hemşireler olmak üzere, sağlık çalışanları tarafından önleyici/koruyucu ruh sağlığı hizmetlerine yönelik uygulamalara toplumsal kriz dönemlerinde daha da fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda özellikle doğru bilgiye ulaşımı kısıtlı olan bireyler ve gruplara yönelik düzenlenecek olan psikoeğitim, seminer, etkin baş etmeye yönelik bireysel ve grup çalışmaları ile bilgilendirici toplantıların, planlanması ve gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Böylelikle pandemi sürecindeki bilgi kirliliğinin, doğru bilinen yanlış bilgi ve davranışların önüne geçilebileceği, COVID-19 korkusunun azalacağı ve koruyucu ruh sağlığı uygulamaları kapsamında bireylerin ve dolayısı ile toplumun yaşam doyumunun yükseleceği düşünülmektedir. Bu girişimlerin gerçekleştirilmesi sırasında paydaş kurum ve kuruluşlarla işbirliği sağlamanın, daha geniş kitlelere ulaşma ve kaynakların etkin kullanımına yönelik avantaj sağlayacaktır.

Bilgilendirme

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. Sorumlu olduğumuz araştırmada herhangi bir firma ile çıkar ilişkisi yoktur. Araştırma ile ilgili herhangi bir proje ya da firmadan destek alınmamıştır. Araştırma bütçesi, araştırmacılar tarafından karşılanmıştır.

Yazarların katkı oranı beyanı şöyledir: fikir/kavram: AT, EE; tasarım: AT; denetleme/danışmanlık: EE; veri toplama ve/veya işleme: HŞ; analiz ve/veya yorum: AT, EE; kaynak tarama: HŞ; makalenin yazımı: HŞ, AT; eleştirel inceleme: EE ; araştırmamanın bütçesi: HŞ. Araştırmamanın yapılabilmesi için Tıbbi Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (02.08.2021 tarihli ve E.248463sayılı karar) ve Sağlık Bakanlığı Bilimsel Araştırma Platformu'ndan (15.01.2021 tarihli ve T02-26-59 sayılı karar) izin alınmıştır.

KAYNAKLAR

Aksoy, C., & Atılgan, D. (2021). Covid-19 korkusu ve yaşam doyum: Özel yetenek giriş sınavlarına katılan öğrenciler örneklemini. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 40-50.

Andrade, E. F., Pereira, L. J., Oliveira, A. P. L. D., Orlando, D. R., Alves, D. A. G., Guillarducci, J. D. S., & Castelo, P. M. (2022). Perceived fear of COVID-19 infection according to sex, age and occupational risk using the Brazilian version of the Fear of COVID-19 Scale. *Death Studies*, 46(3), 533-542.

Arısoy, A., & Murat, Ç. A. Y. (2021). Yaşlı Bireylerde Koronavirüs (Covid-19) Korkusu; Yetişkin Bireylerle Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (17), 82-97.

Arora, A., Jha, A. K., Alat, P., & Das, S. S. (2020). Understanding coronaphobia. *Asian Journal of Psychiatry*, 54, 102384.

Bakioğlu, F., Korkmaz, O., & Ercan, H. (2021). Fear of COVID-19 and positivity: Mediating role of intolerance of uncertainty, depression, anxiety, and stress. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 19, 2369-2382.

Bäuerle, A., Teufel, M., Musche, V., Weismüller, B., Kohler, H., Hetkamp, M., ... & Skoda, E. M.

- (2020). Increased generalized anxiety, depression and distress during the COVID-19 pandemic: a cross-sectional study in Germany. *Journal of Public Health, 42*(4), 672-678.
- Bidzan-Bluma, I., Bidzan, M., Jurek, P., Bidzan, L., Knietzsch, J., Stueck, M., & Bidzan, M. (2020). A Polish and German population study of quality of life, well-being, and life satisfaction in older adults during the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Psychiatry, 11*, 585813.
- Büssing, A., Rodrigues Recchia, D., Hein, R., & Dienberg, T. (2020). Perceived changes of specific attitudes, perceptions and behaviors during the Corona pandemic and their relation to wellbeing. *Health and Quality of Life Outcomes, 18*(1), 1-17.
- Ceka, A., & Murati, R. (2016). The Role of Parents in the Education of Children. *Journal of Education and Practice, 7*(5), 61-64.
- Dağlı, A., & Baysal, N. (2016). Yaşam doyumu ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15*(59).
- Doshi, D., Karunakar, P., Sukhabogi, J. R., Prasanna, J. S., & Mahajan, S. V. (2021). Assessing coronavirus fear in Indian population using the fear of COVID-19 scale. *International journal of mental health and addiction, 19*, 2383-2391.
- Dubey, M. J., Ghosh, R., Chatterjee, S., Biswas, P., Chatterjee, S., & Dubey, S. (2020). COVID-19 and addiction. *Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews, 14*(5), 817-823.
- Duman, Z. Ç., & Bademli, K. (2013). Kronik Psikiyatri Hastalarının Aileleri: Sistemik Bir İnceleme/Families of Chronic Psychiatric Patients: A Systematic Review. *Psikiyatride Guncel Yaklaşımlar, 5*(1), 78.
- Dymecka, J., Gerymski, R., & Machnik-Czerwik, A. (2021). Fear of COVID-19 as a buffer in the relationship between perceived stress and life satisfaction in the Polish population at the beginning of the global pandemic. *Health Psychology Report, 9*(2), 149-159.
- Dymecka, J., Gerymski, R., & Machnik-Czerwik, A. (2022). How does stress affect life satisfaction during the COVID-19 pandemic? Moderated mediation analysis of sense of coherence and fear of coronavirus. *Psychology, Health & Medicine, 27*(1), 280-288.
- Dymecka, J., Gerymski, R., Machnik-Czerwik, A., Derbis, R., & Bidzan, M. (2021). Fear of COVID-19 and life satisfaction: The role of the health-related hardiness and sense of coherence. *Frontiers in Psychiatry, 12*, 712103.
- Fitzpatrick, K. M., Harris, C., & Drawve, G. (2020). Living in the midst of fear: Depressive symptomatology among US adults during the COVID-19 pandemic. *Depression and Anxiety, 37*(10), 957-964.
- Galea, S., Merchant, R. M., & Lurie, N. (2020). The mental health consequences of COVID-19 and physical distancing: the need for prevention and early intervention. *JAMA internal medicine, 180*(6), 817-818.
- Gao, W., Ping, S., & Liu, X. (2020). Gender differences in depression, anxiety, and stress among college students: a longitudinal study from China. *Journal of Affective Disorders, 263*, 292-300.
- Gawrych, M., Cichoń, E., & Kiejna, A. (2021). COVID-19 pandemic fear, life satisfaction and mental health at the initial stage of the pandemic in the largest cities in Poland. *Psychology, Health & Medicine, 26*(1), 107-113.
- Gencer, N. (2020). Pandemi sürecinde bireylerin koronavirüs (Kovid-19) korkusu: Çorum örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi*

Dergisi, (4), 1153-1173.

Kardeş, V. Ç. (2020). Pandemi süreci ve sonrası ruhsal ve davranışsal değerlendirme. *Türkiye Diyabet ve Obezite Dergisi*, 4(2), 160-169.

Kasapoğlu, F. (2020). Examining the relationship between fear of COVID-19 and spiritual well-being. *Spiritual Psychology and Counseling*, 5(3), 341-354.

Koçak, Ö. F. (2016). Kişilerarası Çatışmalar Ve Yaşam Doyumu İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *Journal of International Social Research*, 9(43).

Kwong, A. S., Pearson, R. M., Adams, M. J., Northstone, K., Tilling, K., Smith, D., ... & Timpson, N. J. (2021). Mental health before and during the COVID-19 pandemic in two longitudinal UK population cohorts. *The British Journal of Psychiatry*, 218(6), 334-343.

Ladikli, N., Bahadır, E., Yumuşak, F. N., Akkuzu, H., Karaman, G., & Türkkan, Z. (2020). Kovid-19 Korkusu Ölçeği'nin Türkçe Güvenirlik Ve Geçerlik Çalışması. *International Journal of Social Science*, 3(2), 71-80.

Mertens, G., Gerritsen, L., Duijndam, S., Salemink, E., & Engelhard, I. M. (2020). Fear of the coronavirus (COVID-19): Predictors in an online study conducted in March 2020. *Journal of Anxiety Disorders*, 74, 102258.

Metin, A., Erbiçer, E. S., Şen, S., & Çetinkaya, A. (2022). Gender and COVID-19 related fear and anxiety: A meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 310, 384-395.

Nguyen, H. T., Do, B. N., Pham, K. M., Kim, G. B., Dam, H. T., Nguyen, T. T., ... & Duong, T. V. (2020). Fear of COVID-19 scale—associations of its scores with health literacy and health-related behaviors among medical students. *International journal of environmental research and public*

health, 17(11), 4164.

Peker, A., Cengiz, S., & Yıldız, M. N. (2021). Yaşam doyumu ve öznel zindeliğin COVID-19 korkusu ile problemlili internet kullanımı arasındaki aracılık ilişkisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 24(2), 199-206.

Sakib, N., Bhuiyan, A. K. M. I., Hossain, S., Al Mamun, F., Hosen, I., Abdullah, A. H., Sarker, M. A., Mohiuddin, M. S., Rayhan, I., Hossain, M., Sikder, M. T., Gozal, D., Muhit, M., Islam, S. M. S., Griffiths, M. D., Pakpour, A. H., & Mamun, M. A. (2022). Psychometric Validation of the Bangla Fear of COVID-19 Scale: Confirmatory Factor Analysis and Rasch Analysis. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 20(5), 2623–2634.

Shi, L., Lu, Z. A., Que, J. Y., Huang, X. L., Liu, L., Ran, M. S., ... & Lu, L. (2020). Prevalence of and risk factors associated with mental health symptoms among the general population in China during the coronavirus disease 2019 pandemic. *JAMA Netw Open*, 3(7), e2014053-e2014053.

Šljivo, A., Kačamaković, M., Quraishi, I., & Džubur Kulenović, A. (2020). Fear and depression among residents of Bosnia and Herzegovina during COVID-19 outbreak-internet survey. *Psychiatria Danubina*, 32(2), 266-272.

Taşpınar, B., Taşpınar, F., Gülmez, H., & Kızıllırmak, A. S. (2021). Fizyoterapistlerde COVID-19 korkusu ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki. *Forbes Journal of Medicine*, 2(2).

Xiang, Y. T., Jin, Y., & Cheung, T. (2020). Joint international collaboration to combat mental health challenges during the coronavirus disease 2019 pandemic. *JAMA Psychiatry*, 77(10), 989-990.